

İsraf Ekonomisinin Önlenmesinde Bağımsız Düzenleyici ve Denetleyici Kuruluşların Önemi: Türkiye Örneği¹ *The Importance of Independent Regulatory and Supervisory Institutions in The Prevention of Waste Economy: The Case of Turkey*

Resül YAZICI

Yrd. Doç. Dr., Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, resul.yazici@bilecik.edu.tr

Ayla YAZICI

Yrd. Doç. Dr., Anadolu Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, ayazici@anadolu.edu.tr

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Geliş 19 Eylül 2017
Düzeltilme Geliş 12 Ekim 2017
Kabul 16 Kasım 2017

Anahtar Kelimeler:

İsraf Ekonomisi, Yalın Düşünce, Tüketim Toplumu, Fiyat, İstikrarsızlığı, Piyasaların Düzenlenmesi ve Denetlenmesi,, Bağımsız Düzenleyici ve Denetleyici Kuruluşlar

© 2017 PESA Tüm hakları saklıdır

ÖZET

Üretim ve tüketimin kendi halinde piyasa koşullarına bırakılması, bu işlevlerin dengesiz bir şekilde gerçekleşmesine; çevre sorunlarına; fiyat istikrarsızlıklarına veya nihayetinde ekonomik krizlere yol açabilmektedir. Bu yüzden özellikle üretim ve tüketim süreçlerinin bilinçli ve israf etmeden gerçekleştirilebilmesi için piyasaların düzenlenmesi ve denetlenmesi önem kazanmaktadır. Fakat bu işi yapacak kurumların özerk olması ve buralarda çalışacakların, görev alanların da özel düzenlemeye tabi olması gereklidir. Çünkü piyasaların düzenlenmesi ve denetlenmesi kamu hizmeti olmakla birlikte, klasik kamu hizmetlerinin yürütülmesi mantığından farklıdır. Bu çalışmada, Türkiye’de, Bağımsız Düzenleyici ve Denetleyici Kuruluşların, üretim ve tüketim süreçlerini, bilinçli bir şekilde ve kaynakları israf etmeden nasıl düzenleyebileceği ve denetleyebileceği verilmeye çalışılacaktır. Bunun için de, şu an sistemde olan ve yeni kurulabilecek kuruluşlar bazında örneklendirilerek öneriler verilmeye çalışılacaktır.

ARTICLE INFO

Article History:

Received 19 September 2017
Received in revised form 12 October 2017
Accepted 16 November 2017

Keywords:

Waste Economy, Lean Thinking, Consumer Society, Regulation and Supervision of Markets, Price Instability, Independent Regulatory and Supervisory Institutions

© 2017 PESA All rights reserved

ABSTRACT

Leaving production and consumption to market conditions to their own, can lead to the realization of these functions in an unbalanced way: to environmental problems, to price instabilities, or finally to economic crises. Especially, in order to carry out production and consumption processes in a conscious way and without wasting, the regulation and supervision of markets has become more important. But the institutions which will carry out this work must be autonomous and the task area of the employees must be subject to special regulations. Because, although the regulation and supervision of markets is a public service, it is different from the execution of the classic public service logic. In this study it is tried to give how Independent Regulatory and Supervisory Institutions in Turkey can regulate and supervise the production and consumption processes, in a conscious way and without wasting resources. For this purpose, by exemplifying on the basis of institutions which are present in the system and which will be newly established, suggestions will be given.

¹ 12-14 Ekim 2016 tarihlerinde düzenlenen Uluslararası Osmaneli Sosyal Bilimler Kongresi’nde sunulan bildirinin, kongre sonrası yapılan katkılardan sonra gözden geçirilmiş şeklidir.

GİRİŞ

İnsanoğlunun günümüzde ulaştığı ekonomik gelişmişlik seviyesi, bazı ulus veya hanehalklarının her düzeyde elde ettiği maddi imkânları yükseltirken, bazılarınınkini daha da kötüleştirmektedir. Dünya üzerindeki bu adaletsizlik, bazılarının gelir dağılımında kötüleşme bazılarında sınırsız harcama ve tüketim çılgınlığı şeklinde gerçekleşmektedir. Çünkü elde edilen gelirden fazla alanların sergilediği aşırı tüketim yaklaşımı sonucunda, üretim süreçlerinde kaynakların onların lüks taleplerine yönelik olması, hem gelir dağılımında adalette hem de doğal çevrede de geri dönülemez kayıplara neden olmaktadır.

Canlıların hem kendi aralarındaki hem de doğal çevreleriyle olan ilişkilerini tek tek veya birlikte inceleyen bilim dalı ekoloji iken; ekonomi de, insanın çevresindeki kaynakların onun ihtiyaçlarına nasıl yeteceğinin yöntemlerini inceleyen bilim dalıdır diyebiliriz. Doğal çevrede, yaşam için gerekli olan hava, su, güneş ve toprak gibi bütün doğal kaynaklar bulunmakta ve bazıları da çok hızla yenilenebilmektedir. Fakat tabiat, insanoğlunun bazılarının aşırı tüketme, israf etme arzularına yetişememektedir. Dolayısıyla doğal kaynakların arz ve talebi arasındaki dengesizlik hem ekonomik sorunlara hem de çevre sorunlarına neden olmaktadır.

Gelişmiş - az gelişmiş ülkeler, bölgeler, zengin ve yoksul insanlar gibi gruplar arasındaki uyumsuz ekonomik ve sosyal faaliyetlerin gerçekleşmesinde, küreselleşmenin de etkileri ile ortaya çıkan tüketim çılgınlığı, aşırı tüketim, israf gibi sorunlar ciddi boyutlara varmıştır. Bu bilinçsiz tüketim anlayışı, beşeri ve doğal kaynakların hızlı bir şekilde yok olmasına, telafisi zor ekonomik ve sosyal bozulmalara yol açmaktadır. Bu yüzden, hem bu sosyal sorunların ve tabii kaynakların israfının önlenmesi; hem de doğal çevrenin korunmasının esas alınması her geçen gün daha da önem kazanmaktadır. Çünkü elimizdeki maddi, manevi değerleri kaybettikten sonra ne kadar çaba harcarsak harcayalım belki onları geri getiremeyeceğiz.

Bu yüzden çok geç kalınmadan; üretim ve tüketim kararlarını içeren süreçlerin, kendi halinde piyasa koşullarına bırakılmaması; bu işlevlerin dengesiz bir şekilde gerçekleşmemesi; çevre sorunlarına yol açmaması; üretim ve tüketim süreçlerinin bilinçli ve israf etmeden gerçekleştirilebilmesi için piyasaların düzenlenmesi ve denetlenmesi önem kazanmaktadır. Fakat bu işi yapacak kurumların özerk olması ve buralarda çalışacakların, görev alanların da özel düzenlemeye tabi olması gereklidir. Çünkü piyasaların düzenlenmesi ve denetlenmesi kamu hizmeti olmakla birlikte, klasik kamu hizmetlerinin yürütülmesi mantığından farklı olmalıdır. Bu kurumların görevlerini yaparken, siyasi sistemden bağımsız ama hesap verebilir bir yapılanmaya sahip olması ve nihai amacı görevlerini yaparken tüm kesimleri kapsayıcı olması gerekmektedir.

Çalışmamızda, Türkiye’de Bağımsız Düzenleyici ve Denetleyici Kuruluşların, üretim ve tüketim süreçlerini, bilinçli bir şekilde ve kaynakları israf etmeden nasıl düzenleyebileceği ve denetleyebileceği verilmeye çalışılacaktır. Tezimiz, özellikle üretim sürecinde ve sonrasında da tüketimde israfın önlenmesini; paylaşımında adaletin sağlanabilmesini; doğal çevrenin korunabilmesini sağlayabilecek sürdürülebilir bir ekonomik sistem için gerekli temel kurumsal yapıların kapsayıcı bir şekilde organize edilebilmesidir. Bunun için de, şu an sistemde olan ve yeni kurulabilecek Bağımsız Düzenleyici ve Denetleyici Kuruluşların bu amaç doğrultusunda nasıl çalışabileceği ve etkinliğinin nasıl artırılacağı, örneklendirilerek öneriler verilmeye çalışılacaktır.

1. İsraf Ekonomisi Kavramına Genel Bakış

Türk Dil Kurumu’na göre, “gereksiz yere para, zaman, emek vb.ni harcama, savurganlık” davranışları israf olarak ifade edilmektedir. İsraf ekonomisi kavramını da ekonomik olmayan davranışlar; verimli sonuçlar üretmeyen uygulamalar için kullanabiliriz.

Ekonomi kavramının ilk kullanılış şekli ise ev idaresi anlamında insanların temel ihtiyaçlarını gidermek için yapılan faaliyetleri tanımlamak için kullanılmıştır. Bu bireysel veya sonrasındaki artan uzmanlaşma faaliyetleriyle insanların ihtiyaçlarının nasıl karşılanacağını inceleyen ekonomi bilimi; işletmelerde üretim faktörlerinin minimum kullanımı ile çıktının nasıl artırılacağına incelemektedir. Daha teknik bir ifadeyle ekonomi, hem bireysel hem de toplumsal düzeyde gerçekleşecek veya gerçekleşen iktisadi ilişkileri, tek tek veya bir bütün

olarak inceleyen bir sistem olarak ifade edilebilir. Bu “sistemin temel amacı, insanlar arasında sürdürülebilir bir ekonomik hayatın hakkaniyetli bir düzen içinde yürütülmesini temin etmektir. Bu sistem hem insanların birbirleriyle kurdukları ekonomik ilişkileri düzenlemeli ve hem de kamu yöneticilerinin sorumluluklarını tanımlayıcı olmalıdır” (Abdullohoğlu, 2014: 21).

Hakkaniyeti koruma ve her türlü israfı önleme amacı, mikro ölçekteki uygulamalardan yani hanehalkı ve işletmelerdeki işlemleri düzenlemeden başlamalıdır. Çünkü üretim ve tüketim kararları ve bunların gerçekleşme döngüleri; yani doğal kaynakları kullanarak gerçekleştirilen üretim faaliyetleri, kısacası ekonomik ve ticari eylemler evlerde-işletmelerde gerçekleşmektedir. Bu faaliyetler ve süreçler sonucu yeni bir mal veya hizmet meydana getirme ve sonrasında el değiştirmeyi sağlayan ticari organizasyonlar, insanoğlunun en temel ihtiyaçlarından en gelişmişini karşılamasına kadar vazgeçilmezdir. İslamiyet de bu konuya işaret buyurmuş ve ticareti teşvik etmiştir. Fakat buna dair ilkeleri de koymuştur. Bu işi belli bir sisteme bağlamış, ticareti kişinin insafına ve vicdanına bırakmamıştır. “İnsan hayatında rahat bir geçim için iki şey zaruridir. Bunlardan biri kazanmak, diğeri de elde olanı yerinde ve ölçülü harcamaktır. Bunlardan biri eksik olursa hayatın ahengi bozulur, yaşamak zorlaşır, huzur yok olur. Hâlbuki İslam’da meşru yollardan mal kazanmak Müslümanlar üzerine farzdır. Bunun gibi elde mevcut bir malı da yerli geldiğinde yerli yerince ve hakkıyla sarf etmek de bir vecibedir” (Doğan, 1986: 203).

İnsanlık tarih boyunca bugün ulaştığı maddi imkânlarla daha önce hiç ulaşamamış ve böylesine lüks ve sınırsız tüketim anlayışının zirvede olduğu bir dönemi yaşamamıştır. Dünya üzerinde ulaşılan bu üst seviyelere rağmen modern hayatın getirmiş olduğu en büyük açmazlardan biri de sınırsız harcama ve tüketim çılgınlığı ve bunu kamçıl原因an üretim anlayışıdır. Bu yüzden israfın önlenmesine, İslamiyet’in de emrettiği gibi, bireyden, mikro ölçekteki düzenlemelerden başlamak gerekir. “Bilindiği üzere mikro seviyede ekonominin konusu teşebbüstür. Mikro iktisat, teşebbüs bünyesinde üretim faktörlerini verimli şekilde işletmeyi esas alır. Bu ana prensipten hareketle insan, sermaye, zaman, teşkilat, arazi ve iptidai madde unsurlarını teker teker inceler” (Güner, 1977: 12-13).

2.Üretim Faktörlerinin Kullanımında İsrâfın Önlenmesi ve Yalın Düşünce Yaklaşımı

Üretim faktörlerini kullanarak, tüketicilerin ihtiyacını karşılayacak nihai mal ve hizmetleri üreten teşebbüsler ve onların organizasyonu olan işletmeler, piyasada dört temel görevi yerine getirirler. Bunlar:

- a- Üretim faktörlerini bir araya getirmek,
- b- Mal veya hizmet üretmek,
- c- Üretilmiş mal veya hizmetleri satmak,
- d- Kar elde etmek ki yeni yatırımların motivasyonunu, finansmanını sağlar.

Bir organizasyonun bu dört ana aşamasında, israfı önleyerek ama kaliteden de taviz vermeden nihai amacı olan karı artırabilmek çabalarında Yalın Düşünce uygulamalarıyla başarı sağlanmaktadır.

Yalın düşüncenin temel amacı, değer hammaddeden başlayarak değer yaratma süreci boyunca hiç kesintisiz akıtılarak, hızla nihai müşteriye ulaştırılmasıdır. Bunu başarabilmek için tüm değer zincirine bir bütün olarak bakmak, israfları yok etmek ve tüm faaliyetleri müşteri için mükemmel değer oluşturmak amacına yönlendirmek gerekir. Yalın düşüncede israf, ürün veya hizmetin kullanıcıya herhangi bir fayda sunmayan, müşterinin fazladan bedel ödemeyi kabul etmeyeceği her şeydir (Erol, 2012: 19).

3.Yalın Düşünce Yaklaşımı ve Kalite Yönetim Sistemleriyle İsrâfın Önlenmesi

Yalın düşünce yaklaşımı, sürekli geliştirilen Toplam Kalite Yönetimi ve ISO (International Organization for Standardization) gibi standartlardan, uygulamalardan yararlanarak, hayatın içindeki tüm sistemlerin süreçlerinin iyileştirilmesini ve daha kaliteliye ulaşılmasını sağlayan bir yöntemidir. Bütünsel bir yaklaşımla sürekli geliştirilen bu standartlar ile verimlilik,

mükemmellik gibi değerlerin takibi, üretim standartlarının önceden belirlenmesi ve gerçekleştirmelerinin ölçülebilmesi başarıyla yapılabilmektedir.

Belli bir süreç sonunda ortaya çıkan neticelerin baştaki standartlar ile karşılaştırılarak kontrol edilebilmesi, sapmalarının düzeltilebilmesi için tüm aşamaların performanslarının ölçülebilir, şeffaf olması gerekmektedir. Çünkü ölçebiliyorsan senindir. Yani mükemmelliğe giden yolda önemli adımlar atılmaya, nihayetinde her türlü kaynaktan tasarruf sağlanmaya bu ölçümlerle başlanacaktır. Bu yüzden açık standartlar, mükemmele varmak için önemli bir araç olarak kullanılmaktadır. Zira “mükemmelliğin en önemli hızlandırıcısı şeffaflıktır. Yalın bir sistemde herkes (fason imalatçılar, ilk basamak tedarikçiler, bayiler, müşteriler, çalışanlar) sistemin bütününe görebildiklerinden ve anında geri bildirim imkânı nedeniyle değer yaratmanın daha iyi yolları kolaylıkla bulunabilir” (Yalın Düşünce).

Özetle yalın düşünce yaklaşımı “ilgili tüm tarafların kazandığı bir çalışma tarzını mümkün kılmaktadır. Tek tek firmaların kârlılığı katlanarak artmakta; işçiler sadece yüksek ücret değil, ama onun yanı sıra kararlara katılım, çok yönlü beceriler gibi birçok kazanç sağlamakta; müşteriler tam istedikleri özelliklere sahip, uygun fiyatlı, kaliteli ürünlere en kısa sürede sahip olabilmekte; tedarikçiler sürekli fiyat baskısı altında sıkıştırılmak yerine kendini geliştirmesine yardım edilen sürekli bir iş ortağı durumuna gelmekte; ülkelerin mali kaynakları sürekli israfa karşı savaş açmış bu sistem sayesinde çok daha etkin kullanılabilir” (Yalın Düşünce).

4.Yalın Düşünce Yaklaşımının Bağımsız Düzenleyici ve Denetleyici Kurumlara Uyarlanması

Yalın düşünce yaklaşımının, uygulama örnekleri incelendiğinde, onun sadece reel sektöre ait bir üretim tekniği olmadığı, özellikle felsefenin sahibi Japonya'nın hem ekonomik hem de sosyal hayatında görülmektedir. Çünkü onlar için bu, hem bir üretim tekniği hem de içselleştirilmiş bir yaşam tarzıdır. Fakat bu yaşam tarzını “ilk önce ortaya atan ‘iki günü eşit olan bizden değildir’ ilkesini getiren Hz. Muhammed’dir. İki günün birbirine eşit olmaması, saat olarak algılanmamalıdır. Yenilik, gelişme ve daha kaliteli olanı üretme bakımından söylendiğinin bilinmesinde yarar vardır” (Bayraklı, 2007: 5).

Demek oluyor ki mükemmellikte “hak ile bâtılı, doğru ile yanlış, iyi ile kötüyü, güzel ile çirkini ayırma özelliği olan Furkân, takvânın kalite yönünden zirvesi olmaktadır. Bu insanlar tüm işlerinde ‘hata payını’ en aza indirenlerdir. ‘Hata payı’ sıfır olan Kur’ân’ın adı da Furkân’dır. Demek ki Kur’ân, ‘hata payı’ en az olan insanı yetiştirmek ve böyle bir toplum oluşturmayı hedef almaktadır. Görüşlerinde, araştırmalarında, mühendisliğinde, teknolojik üretiminde ve siyasi planlamalarında hata payını ‘en aza’ indirenler, Kur’ân ahlakıyla ahlaklanmaktadırlar, diyebiliriz. Bu tip insanlar hem işlerinde ve hem de içlerinde kaliteyi yakalayan insanlardır. Hata payı en aza indirilmiş bir proje veya davranış, yanlış etkilerden korunmuş demektir. Mükemmellik denen önemli bir düzeyi yakalamak, Kur’âni manada Furkân özelliği, mühendislik dilinde ‘hata payını en aza’ indirmek yoluyla kazanılacaktır. İnsan, beşeri kudretiyle ‘hatayı en aza’ indirebilir ama sıfırlayamaz. İşte Kur’ân’ın geliş nedeni, ‘hata payı sıfır’ olan bilginin insanlara sunulmasıdır” (Bayraklı, 2007: 6-7).

Görüldüğü gibi mükemmelliğin hayatın her aşamasına yansıtılmasını, yaşam biçimi olmasını İslamiyet çok öncesinde emretmesine rağmen maalesef tam anlamıyla yaşandığını söyleyemeyiz. Buradaki hatalar kesinlikle İslamiyet’te değildir. Müslümanlığın yanlış yorumlanmasından ve uygulanmasından kaynaklanmaktadır. Türkiye’de de Kur’an’ın bu anlamdaki emirlerinin, hayata tam geçirilememesinin geçmişine gitmeden, nedenlerinin araştırılmasıyla zaman kaybetmeden, herkesin kabul edebileceği yalın düşünce yaklaşımının içselleştirilmesi uygulamalarına geçilmelidir. Çünkü standartları belirlenmiş, test edilmiş, başarılı sonuçları alınmış ve geliştirilmeye müsait bir yaklaşım. Bunun için de özel veya kamu sektöründe, hizmet arzından mamul geliştirmeye; ticari faaliyetlerin veya kamu hizmetlerinin düzenlenmesi ve denetlenmesine kadar; günlük yaşama ait pek çok alanda uygulanabilecek bir düşünce, davranış ve iş yapış şekli için sistemi düzenleyebilecek otorite olarak, Bağımsız Düzenleyici ve Denetleyici Kurumların (BDDK) bu yaklaşımla yapılanmasına başlanmalıdır.

Çünkü üretim faktörü olan emek veya bireyler, sadece bir ekonomik aktör değil aynı zamanda toplum içinde yaşayan sosyal bir değerdir. O, bağlı olduğu ulusun, ailenin, kurumun sahip

olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel değerleriyle şekillenir. Çünkü içinde bulunduğu ailede, okulda, işyerinde, sivil toplum kuruluşlarında büyürken öğrenen; öğrenirken büyüyen; çalıştığı kurumun değerleriyle özdeşleşen ve onlara katkıda bulunan yani yaşamın içinde sürekli bir değişim geçiren kıymettir, birincil faktördür. Dolayısıyla birey değişirse toplum değişir felsefesi, öncelikle bireyleri etkileyen kurumlara yansıtılmalıdır.

Bu kurumların amaçları “demokratikleşme sürecinin geçerli modern ilkelerine uygun olarak şöyle ifade edilebilir: (1) Her bireye gizli güçlerini ve yeteneklerini hakkıyla geliştirme olanağı sağlamak. (2) Her bireyin toplumda güçleri ve ilkelerine uygun düşen işleri tutması ve yaşamını sürdürmesi için gerekli şartları hazırlamak. (3) Her bireyin tuttuğu işin karşılığını hakkaniyetle almasını olanaklı kılmak. (4) Her bireyin kendi kaderini tayinde söz sahibi olmasına, yani toplumsal uygulamayı kendi gücünce etkileyebilmesine, fırsat verecek düzeni oluşturmak” (Ertürk, 1993: 166).

Yalın düşünce yaklaşımının -çalışma şeklinin de- temelini oluşturan bu amaçlara hizmet edecek kurumların yapılanmasında etkili olacak BDDK’ın, düzenleme ve dış denetim esaslı kontrol faaliyetlerinde, siyasal sistemin tarafsız olduğu dolayısıyla kamu adına bu hizmeti yapanların görevlerinde dışlayıcı değil kapsayıcı bir pozisyonda bulunduğu yapılanmanın tercih edilmesi gerekmektedir. Özellikle İslamiyet formlarının direkt referans alınması bazı kesimleri rahatsız edeceği ve dışlayıcı olacağı veya uygulamada yapılan hatalar direkt ona mal edileceği için BDDK yapılanmasında, temelde yalın düşünce ve onu destekleyen kalite sistemleri model alınmalıdır.

Özellikle “yalın düşüncenin halk arasında ve işletmelerde yaygınlaşabilmesi için öncelikle devlet kurumlarının gereksiz ayrıntılardan ve israftan arındırılması ile mevzuatın sadeleştirilmesi gerekmektedir. Devlet sisteminde sağlanacak verimlilik artışının ekonomiye yeni kaynaklar kazandırmada, yeni istihdam alanları yaratmada ve vatandaşların reel gelirlerini artırmada çok ama çok önemli olduğu unutulmamalıdır. Bununla birlikte; israfa ve gereksiz ayrıntıya karşı bir kültürün içselleştirilmesi için eğitim sisteminde de gerekli değişikliklerin yapılması yerinde olacaktır. Vatandaşlar, ilköğretimden başlamak üzere yükseköğretime kadar her aşamada konulacak teorik dersler ve bunların pratik uygulamalarıyla, yalın düşünce sistemi ve tasarruf konusunda bilinçlendirilmelidirler” (Demir, 2013: 76). Kısacası tüm üretim faktörlerinin arz ve talep koşullarının, kurumsallaşmış ve kapsayıcı bir yaklaşımla tahmin edilmesi ve yönlendirilmesi gerekmektedir.

4.1. Ekonomik Yapılanmada Kurumsallaşmanın ve Kapsayıcılığın Sağlanmasında Bağımsız Düzenleyici ve Denetleyici Kuruluşların Önemi

Günümüzün küreselleşmiş piyasalarının hem ulusal hem de uluslararası yapısının takip edilebilmesi, ortaya çıkan ekonomik krizlerin yönetilebilmesi klasik devlet anlayışı ve kurumlarıyla güçleşmektedir. Hatta bu anlayışın uygulamalarına, dışlayıcı olduğu gerekçesiyle karşı da çıkmaktadır. Daha genel bir bakışta “yeni kurumsal iktisat, kurumların içinde yerleşik olan, piyasaları destekleyen, toplumsal yatırımlara ve büyümeye olanak sağlayan teşvik mekanizmalarına vurgu yaparak kalkınma sorununa yaklaşmaktadır. Farklı ekonomik performansları açıklamada hem mikro hem de makro analizler kullanmaktadır. Mikro analiz kurumların ekonomik işlemler ve davranışlar üzerindeki etkisini, ekonomik faaliyetlerin organizasyonunu ve mülkiyet haklarının ekonomik faaliyetler üzerindeki etkisini incelerken, makro analizler kurumlar, kamu sektörü, yönetim gibi alanlara odaklanmaktadır. Bazı durumlarda kurumsal analizlerde mikro ve makro perspektifler bir araya gelebilmektedir” (Dumludağ, 2014: 20).

Bütünsel bir bakışla kurumsallaşma kültürüne önem veren bu yaklaşımdaki kapsayıcı kurumlar: Ülkelerin yeniden yapılanmasında; ekonomik ve sosyal yaşama ait sistemin rasyonelleştirilebilmesinde; kurumsallaşma ilkelerinin uygulanabilmesinde; piyasa aksaklıklarının giderilebilmesinde; kayıt dışı, yasa dışı ekonomik faaliyetlerin ortadan kaldırılabilmesinde; piyasaların popülist hükümet müdahalelerinden kurtarılabilmesinde; kısacası toplumsal mükemmelliğe ulaşabilmede ve ekonomik anlamda israfın önlenmesinde önemli görevleri yerine getirebilecektir.

Fakat bunun için bu yapıların, siyasal sistemden bağımsız; herkesi kapsayan; saydam ve hesap verebilen yapısıyla; oyunun kurallarını koyan ve denetleyen olması gerekir. Bağımsız düzenleyici ve denetleyici kurumların “ana fonksiyonu, icra ettiği alanlarda düzenleme yapmak, piyasa aktörlerinin piyasa kurallarına uygun faaliyette bulunup bulunmadığını kontrol etmek, uygun olmayan bir durumla karşılaştığında yaptırımlar uygulamak, uyuşmazlıkların çözümünde ise arabuluculuk ve hakemlik yapmak, araştırma, geliştirme ve danışmanlık hizmetleri sunmaktır. Bu çerçevede görev ve sorumlulukları artırılabilir. Böylelikle bu kurumların hukuk düzeni içerisindeki yerleri de açık ve net olarak ortaya konulmuş olmaktadır. Çünkü Devletin temel organları olan yasama, yürütme ve yargının yaptığı işlevlere benzer işlevler yerine getirmektedir. Özel kanunlarında kendilerine verilen yetki ve görevler çerçevesinde kamusal ve özel faaliyetlerin düzenlenmesi, izlenmesi, denetlenmesi ve gerektiğinde yaptırım uygulanabilmesi bu kurumları hukuk ve idarenin içine katmakta, soyut olmaktan çıkarıp somutlaştırarak yaşamın içine sokmaktadır” (Arslan, 2011:167).

Yaşamın içinde görev yapan devletin temel organları ile yasalarla çizilmiş çerçeve içinde uyumlu çalışabilen özerk Bağımsız Düzenleyici ve Denetleyici Kuruluşlar ve çalışanları yeniden atanabilme kaygısı taşımadan; günü kurtarma endişesinde olmadan ama dönem sonunda yasayla ona bırakılmış görevin gerektirdiği hesabı verebilmelidir. Bu hesabı verecek kurumların özerk olmasından ve görevinin gerektirdiği araçları kullanma bağımsızlığına sahip olmasından korkulmamalıdır.

4.2. Türkiye’de İsrafın Önlenilmesinde Bağımsız Düzenleyici ve Denetleyici Kurumların Yapılanmasına Öneriler

Türkiye özellikle 1990’lı yıllarda hız kazanan liberalleştirme ve özellikle özelleştirme faaliyetleriyle önemli bir değişim yaşamıştır. Bu serbestleştirme sürecinin ortaya çıkardığı düzenleme ve denetim eksikliği, 1994 ve 2001’de bedeli çok ağır olan finansal krize yol açmıştır. Özellikle finansal sermaye ve enerji gibi temel üretim faktörlerinde dışa bağımlı olan bir ekonomide yaşanan krizler israfın daha da büyümesine neden olmuştur. Çünkü ülke içinde yetersiz olan bu kaynaklar borçlanmayla elde edilmiş fakat uygun şekilde kullanılmamasıyla da fatura büyümüştür. Ülkedeki üretim faktörlerindeki yetersizliklere, siyasi kadroların hatalarının da eklenmesiyle yaşanan kriz, küçülmeyi, geriye gidişi, o ana kadarki kazanımların yok olmasını kısacası israfı hızlandırmıştır.

Bu acı tecrübelerin ortaya çıkardığı gerçek, piyasaların düzenlenmesi ve denetlenmesi faaliyetlerinin tamamıyla siyasi kadrolara bırakılamayacağıdır. Zira seçimle işbaşına gelenlerin kısa dönemli hedefleri ile sürekli değişen piyasaların takibinin klasik yönetim anlayışıyla olamayacağıdır. Özellikle güncel teknik ve bilimsel özellikler gerektiren düzenlemelerin siyasiler tarafından atanan klasik memurlar marifetiyle yapılamadığı, alınması gereken hayati kararların zamanında alınmadığı ve uygulanamadığı görülmüştür. Çözüm ise devletin düzenleyici ve denetleyici görevlerini etkin kılmak amacıyla idari ve mali özerkliğe sahip Bağımsız Düzenleyici ve Denetleyici Kurumların oluşturulması olmuştur.

Türkiye’de finans sektörünün en önemli aracısı olan bankacılık sistemini, düzenleyen ve denetleyen Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu’nun 1999’da kurulması ama etkin işleyişinin 2001 krizi sonrasında gerçekleşmesiyle, kurum, sektörün ve ekonominin gelişmesinde önemli başarılarla imza atmıştır. Zaman zaman bağımsızlığına müdahale oluyor şeklindeki tartışmalara rağmen bu üst kurulun başarıları diğer BDDK’lar için model alınabilir.

Türkiye’deki yapılanmanın bu kurumlar vasıtasıyla gerçekleştirilmesi kurumsallaşma anlamında önemli bir başarı sağlayacaktır. Çünkü bu kurumlara sahip ekonomilerin piyasalarında, küresel sistemin istediği standartlarda mal ve hizmet üretim süreçlerinin kurulacağı ve bu standartlara uyumun tüm (yerli/yabancı) girişimciler için zorunlu olacağı; haksız rekabet yaratıcı ortamların ortadan kalkacağı yani kayırma veya dışlama olmayacağı beklenmektedir. Başka bir ifadeyle bu yapılanmalar sonucunda, üst kurullar olarak da ifade edilen bağımsız düzenleyici otoriteler, tüm girişimciler için mülkiyet haklarının tanınmasının ve korunmasının teminatı olacaktır. Aksi durumda “piyasalar, katılımcıların yolsuzluk ya da rekabet karşıtı davranışlar içerisine girmesi hakkında çöker. İşlem maliyetlerinin, teknolojik ve

diğer parasal olmayan dışsalıkların içselleştirilmesini engellemesi halinde de çöker. Ayrıca, eksik bilginin etik tehlikeler ve olumsuz seçimlere yol açması halinde de çöker” (Rodrick, 2014: 41).

Bu yüzden hem israf ekonomisinin önlenmesi hem de hızlı kalkınmanın gerçekleşebilmesi için “mülkiyet haklarını hayata geçiren, eşit rekabet şartları sağlayan ve yeni teknoloji ve becerilere yatırım yapmayı teşvik eden kapsayıcı ekonomik kurumlar, ekonomik büyümeyi” teşvik etme konusunda daha başarılı olacaktır (Acemoğlu ve Robinson, 2016: 407).

Bu yüzden günümüzün küresel piyasalarına açılmış devlet yönetimlerinden de beklenen, bu kapsayıcı ekonomik ve siyasal kurumlara sahip olması ve onları işletmesidir. Fakat bu yapılanma sürecindeki ülkede BDDK’nın kurulması tepki ve zaman alabilecektir. Bu yüzden “hükümetlere verilecek tavsiyeler veya ülkede yapılması gereken reformlar konusunda, kurumlardan çok yönetişime² vurgu yapılmaktadır.” Bunun nedeni belki de, “yönetişiminizi güçlendirin tavsiyesi, kurumlarınızı değiştirin tavsiyesinden daha nazik, daha masum, daha çekici ve daha kolay pazarlanabilir gözükmektedir” (Aysan, 2014: 70).

Tablo 5.2.1’de, temel üretim faktörlerinin arzının kontrolünü, planlanmasını ve kullanımında etkinliğini artırmak amacıyla yönelik çalışabilecek kurumlar özetle verilmektedir. Burada önerilen kurumların bazılarının halen faaliyetlerine devam etmesi diğerlerinin yapılanma sürecini hızlandıracaktır. Ama bağımsız düzenleme ve dış denetleme görevinin siyasal sistemden bağımsız; saydam ve hesap verebilen; oyunun kurallarını koyan ve denetleyen bir anlayışla kurgulanması ve süreçlerinde de yalın üretim felsefesinin esas alınması gerekmektedir. Bu anlayışın egemen olmasıyla; kalite, verimlilik, mükemmellik gibi değerlerin standartları belirlenebilir ve bunlara göre de gerçekleştirmeler ölçülebilirse, mükemmelliğe giden yolda önemli iyileştirmeler yapılarak, tüm üretim faktörlerinde tasarruf sağlanmaya başlanabilecektir.

Tablo 1: İsrâfın Önlenebilmesinde Görevlendirilebilecek Bağımsız Düzenleyici ve Denetleyici Kurumların Yapılanmasına Öneriler

Önerilen Kurum	Piyasa	Görevi
İşgücü Piyasası Düzenleme ve Denetleme Kurumu	Emek Piyasası	Emek israfının önlenmesi için ülkenin demografik gelişimini ve emek piyasasındaki talepleri dikkate alarak, toplumdaki her bireyin ilköğretiminden itibaren kariyer planlamalarının yapılması ve uygulanması için gerekli düzenleme ve denetlemeleri yapmak.
Finans Piyasaları Düzenleme ve Denetleme Kurumu	Finans Piyasası	Para ve sermaye piyasalarında finansal sermaye israfını önleyebilmek için iç ve dış tasarruf sahiplerinin hak ve menfaatlerini koruyacak, onların sisteme güvenini sağlayacak, faizli-faizsiz şeklindeki finansal araç çeşitlenmesiyle ilgili finansal sistem düzenlemelerini ve denetlemelerini temin etmek.
Doğal Dengeyi ve Çevresel Değerleri Koruma Kurumu	Doğal Çevre	Toprak, su, hava gibi doğal kaynakların kullanımında israfın önlenmesi ve sürdürülebilir bir ekosistem için çevresel düzenlemeleri belirlemek ve koşulsuz uyumu gerçekleştirmek.
Temel Gıda Ürünleri Piyasası	Temel Gıda	Temel gıda ürünlerinde (süt ve süt ürünleri - et, balık ve kümes hayvanları - sebze ve meyveler - tahıllar - yağlar,

² Türk Dil Kurumu’na göre yönetim kavramı, “resmî ve özel kuruluşlarda idari, ekonomik, politik otoritenin ortak kullanımı” anlamına gelmektedir.

Düzenleme ve Denetleme Kurumu	Ürünleri Piyasası	şekerler vb. gibi.) enflasyon, deflasyon gibi dengesizlikler meydana gelmeden, insanlara dengeli, sağlıklı bir beslenmeyi ekonomik olarak karşılayabilecek üretim imkânlarının geliştirilmesini sağlamak.
Madencilik ve Enerji Piyasası Düzenleme Denetleme Kurumu	Madencilik ve Enerji Piyasası	Maden ve enerji ihtiyacının kaliteli, sürekli, düşük maliyetli ve çevreyle uyumlu bir şekilde tüketicilerin kullanımına sunulabilmesi için gerekli düzenleme ve denetlemeleri yapmak.
Sağlık Piyasası Düzenleme ve Denetleme Kurumu	Sağlık Piyasası	Sağlık sisteminde yer alan aktörlerin çeşitliliğini, arzın sürekliliğini sağlamayı dikkate alarak uygulanan politikalarda yeknesaklığı sağlayacak düzenleme ve denetlemeleri yapmak.
Rekabet Kurumu	Tüm Mal ve Hizmet Piyasaları	Tüm mal ve hizmet piyasalarında rekabeti engelleyici, bozucu faaliyetleri önlemek için gerekli düzenlemeleri ortaya koymak ve denetlemeleri bunlara göre icra etmek.
Kamu İhale Kurumu	İlgili Tüm Piyasalar	Tüm kamu kurum ve kuruluşlarının yapacakları ihalelerde, kamu kaynaklarının etkin kullanımını sağlamak için rekabetin olduğu bir ihale sisteminin gerekli esas ve usullerinin düzenlemesini ve denetlemelerini gerçekleştirmek.

SONUÇ

Gerek gelişmiş ve gerekse de az gelişmiş tüm ülkelerdeki zengin ve yoksul insanlar arasındaki her türlü adaletsizlik, küreselleşmenin de etkileri ile aşırı tüketim, israf gibi ciddi boyutlara varmıştır. Bu lüks tüketim anlayışı, beşeri ve doğal kaynakların hızlı bir şekilde yok olmasına, telafisi zor ekonomik ve sosyal bozulmalara yol açmaktadır. Bu yüzden, hem bu sosyal sorunların hem de doğal çevrenin korunmasının esas alınması her geçen gün daha da önem kazanmaktadır. Çünkü tüm üretim faktörlerinin arz ve talebi arasındaki dengesizlik, ekonomik krizlere ve doğal çevrenin bozulması gibi sorunlara neden olmaktadır.

Bu yüzden temel üretim faktörlerinin arzının kontrolünü, planlanmasını ve kullanımında etkinliğini artırmak amacına yönelik yapılanmalar çok önemlidir. Çalışmada önerilen kurumların bazılarının Türkiye’de faaliyetlerine devam ediyor olması diğerlerinin yapılanma sürecini hızlandıracaktır. Ama bağımsız düzenleme ve dış denetleme görevinin siyasal sistemden bağımsız; saydam ve hesap verebilen; oyunun kurallarını koyan ve denetleyen bir anlayışla kurgulanması ve süreçlerinde de yalın üretim felsefesinin esas alınması gerekmektedir. Bu anlayışın egemen olmasıyla; kalite, verimlilik, mükemmellik gibi değerlerin standartları belirlenebilir ve bunlara göre de gerçekleştirmeler ölçülebilirse, mükemmelliğe giden yolda önemli iyileştirmeler yapılarak, tüm üretim faktörlerinde tasarruf sağlanmaya başlanabilecektir.

KAYNAKÇA

Abdullohoğlu, Sıtkı (2014), “İslam Ekonomisi Çalışmak”, *İslam Ekonomisi Tanım ve Metodoloji Üzerine*, Editör: Sercan Karadoğan, İstanbul, İslam Ekonomisi Enstitüsü Yayınları:1.

Acemoğlu, Daron ve Robinson, James A. (2016), *Ulusların Düşüşü Güç, Zenginlik ve Yoksulluğun Kökenleri*, Çeviren: Faruk Rasim Velioglu, 11. Baskı, İstanbul, Doğan Kitap.

- Arslan, Erkan (2011), “Bağımsız Düzenleyici ve Denetleyici Kurumlar: Türkiye Uygulaması”, *Bütçe Dünyası Dergisi*, Sayı 35.
- Aysan, Ahmet Faruk (2014), “Yönetişim ve Kurumlar Kavramlarının Yükselişi”, *Kalkınmada Yeni Yaklaşımlar*, Yayına Hazırlayanlar: Ahmet Faruk Aysan, Devrim Dumludağ, Ankara: İmge Kitabevi.
- Bayraklı, Bayraktar (2007), *Kur’ân Toplam Kalite Yönetimidir*, İstanbul, Bayraktar Bayraklı Serisi-12.
- Doğan, Lütfi (1986, *Toplumun Temelini Sarsan Belli Başlı Problemler (Huzur ve Saadetin Esasları)*, , Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları No:258.
- DEMİR, Neslihan, DEMİREL, Erkan T., DEDE, Nurten POLAT (2013), “Verimliliği Artırma Ve Rekabet Önceliği Elde Etmede Önemli Bir Teknik: Yalın Girişim”, *Tunceli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Cilt 2, Sayı 3, Güz*.
- Dumludağ, Devrim (2014), “Kurumlar, Kurumsal Değişim ve Ekonomik Kalkınma” *Kalkınmada Yeni Yaklaşımlar*, Yayına Hazırlayanlar: Ahmet Faruk Aysan, Devrim Dumludağ, Ankara: İmge Kitabevi.
- Erol, Serpil (2012), “Yalın Yaklaşım ve Yalın Üretim”, *Kalkınmada Anahtar Verimlilik Dergisi T.C. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Sayı: 278, Şubat 2012*.
- <https://anahtar.sanayi.gov.tr/tr/flipbook/subat-2012/10>, 16.04.17.
- Ertürk, Selâhattin (1993), *Diktacı Tutum ve Demokrasi*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları/1445.
- Güner, Ağâh Oktay (1977), *İsrâf Ekonomisi*, 4. Baskı, İstanbul, Damla Yayınevi No: 16.
- Rodrick, Dani (2014), “Kaliteli Büyümeye Yönelik Kurumlar: Nelerdir ve Nasıl Kazanılır?”, *Kalkınmada Yeni Yaklaşımlar*, Yayına Hazırlayanlar: Ahmet Faruk Aysan, Devrim Dumludağ, Ankara: İmge Kitabevi.
- Yalın Düşünce, <https://lean.org.tr/yalin-dusuncenin-ilkeleri/>, 16.04.17.